

Роман КИРЧІВ

**СИСТЕМНЕ
ОСМИСЛЕННЯ ЦІЛОСТІ
ФРАНКОВОГО
ФОЛЬКЛОРИСТИЧНОГО ДОРОБКУ**

**Пилипчук С. Фольклористична
концептосфера Івана Франка /
Святослав Пилипчук. — Львів :
ЛНУ імені Івана Франка, 2014. — 465 с.**

Бібліографічний реєстр праць, які маємо сьогодні в царині дослідження фольклористичної спадщини Івана Франка, зайняв би чимало місця. Тому обмежимося тут лише загальною констатацією, що ця проблема ось уже впродовж понад століття є предметом наукової уваги. Публікації І. Франка з різних питань фольклористики вже з останніх десятиліть ХІХ ст. були задіяні в дослідницький дискурс. Згодом їм присвячувалися спеціальні аналітичні розгляди і навіть монографічні опрацювання. Мали місце і спроби узагальнюючого дослідницького погляду на роль і заслуги І. Франка в українській фольклористиці та взагалі — в розвитку науки про усну народну словесність.

І ось нова праця з цієї проблематики — об'ємна монографія Святослава Пилипчука. Чим мотивується її рація, наукова потреба і доцільність у контексті вже існуючих напрацювань?

Передусім, амбітним наміром автора, заявленим у вступі: «представити узагальнюючу студію, в якій було б повністю враховано досвід попередників та вияскравлено нові, ще не артикульовані коментаторами ідеї І. Франка-фольклориста» (с. 12).

Отже, дослідницьке охоплення всього Франкового фольклористичного універсуму з особливою увагою до непомічених, недосліджених чи недостатньо вивчених або не так проінтерпретованих, навмисно опущених, затінених змістових аспектів і смислів, не значних на перший погляд, але дуже присутніх моментів.

Слід зазначити, що до виконання цього дуже непростого завдання автор монографії приступив уже з певним власним досвідом дослідження окремих питань цієї проблеми. У 2005 р. мені довелося бути офіційним опонентом на захисті його кандидатської дисертації «Галицько-руські народні приповідки» Івана Франка: пареміологічний та пареміографічний аспекти, поетика текстів». Вже тоді привернули увагу намагання молодого науковця заглибитися у смисли поглядів І. Франка на жанр фольклорних паремій та з'ясування науково-методологічних засад підготовки його знаменитого тритомного (в шести книгах) видання «приповідок».

Забігаючи дещо вперед, скажу, що саме оця тенденція до занурення в досліджувані тексти, думки, судження, положення фольклористичних праць І. Франка стала особливо прикметною і привабливою ознакою рецензованої праці.

Очевидна річ, що в полі дослідницької уваги опинилися не тільки найбільш значні фольклористичні

праці І. Франка, але й багато менш помітних його публікацій, рецензій, заміток, повідомлень, різних невеликих за обсягом, але зазвичай змістово істотних матеріалів, етюдних студійок, які колись називали «причинками» (з польського «*przyczynki*» — додаток), та чимало такого стосовно усної народної словесності, що міститься в епістолярії та інших писаннях великого українського вченого.

Помимо існуючої потреби заповнити прогалини в охопленні й осмисленні повноти Франкових фольклористичних напрацювань, перед сучасним дослідником постає необхідність і критичного перегляду всієї тієї немалой кількості публікацій, що на цю тему з'явилася в радянських виданнях. Адже відомо, що фактично вся творча спадщина І. Франка підлягала прискіпливому ідеологічному контролю більшовицького режиму. Не минуло це лихо і фольклористику «великого революційного демократа». Залишалися в тіні, не перераховувалися або препарувалися, тенденційно коментувалися непоодинокі його праці, замовчувалися, перекручувалися його думки, ідеї, судження.

Добре знаючи все те, що в різний час написано про Франка-фольклориста, С. Пилипчук не міг не помітити існуючої неповноти сказаного на цю тему, зміщення акцентів і на загал применшення заслуг і значення українського вченого у цій науковій сфері.

Отже, рація рецензованої монографії хіба не підлягає найменшому сумніву.

Починаючи з формулювання титулу своєї праці («Фольклористична концептосфера Івана Франка») автор задекларував головне спрямування дослідження до розкриття, з'ясування теоретико-методологічних, концептуальних привнесень І. Франка в науку про народну творчість. Себто, тієї важливої складової, що стосується не тільки української, але й науки про фольклор взагалі.

Цій «стратегії» (вплив, до речі, частого звучання цього слова в наративі рецензованої праці) підпорядковані і загальна структура монографії та характер дослідницького пошуку й аналітики.

Перша частина зосереджена на розкритті стосунку І. Франка до існуючих у фольклористиці шкіл, напрямків, методів. Його постать з цього погляду є винятково вдячним і водночас складним предметом студій. Уже свої записи фольклорного матеріалу в юнацькі гімназійні роки він розглядав не як звичайне аматорське заняття, а як потрібну для науки спра-

ву. Таке розуміння стрімко нарощувалося, поглиблювалося в наступні десятиліття, матеріалізувалося в його науково-дослідницьких акціях у контексті з ознайомленням і опануванням теоретичних, методологічних і практичних здобутків європейської фольклористики.

Слід зазначити, що саме Франкова рецепція сучасного йому теоретико-методологічного досвіду європейської фольклористики зазнала чи не найбільшої деформації в інтерпретаціях радянських авторів. Тенденційно маніпулюючи вирваними з контексту думками і висловлюваннями праць І. Франка, його потрактовано як опозиціонера і борця проти «буржуазних» теорій і шкіл у фольклористиці. Приміром, О. Дей у загалом неординарній на свій час монографії «Іван Франко і народна творчість» (К., 1955) навіть виокремив спеціальний розділ «Іван Франко — критик буржуазних теорій у фольклористиці» (с. 115—129).

На основі докладного розгляду Франкового трактування теоретичного і практичного досвіду різних шкіл у фольклористиці (міфологічної, антропологічної, міграційної, порівняльно-історичної, культурно-історичної, філологічної) С. Пилипчук переконливо показує, що український учений аж ніяк не був противником і негатором їхніх напрацювань, а скоріше вдумливим аналітиком і прагматиком щодо раціонального застосування цього досвіду в кожному конкретному разі. Навіть першу явно застарілу і заступлену новими науковими прямуючими міфологічну школу, з якою пов'язаний початок формування наукової фольклористики (преромантичної і романтичної), І. Франко не викреслював з дослідницького активу, а радив при потребі звертатися і сам не раз звертався до її раціонального ресурсу.

Ця перша частина дослідження пізнавально вартісна і цікава особливо тим, що на широкій фактологічній основі представляє поліфонію науково-теоретичної і методологічної ерудиції І. Франка та майстерне застосування її в дослідницькій практиці. Дехто з сучасників схильний був вважати цей Франків феномен еkleктизмом. Насправді ж це був свідомий, вільний від догматичного доктринерства вибір теоретичних підходів та методичного інструментарію для вирішення конкретного дослідницького завдання. Дослідницькою аналітикою стверджується, що І. Франко виступав не проти науково-теоретичної

іманентності шкіл і напрямків, а проти спрощеного їх розуміння та невдалого, недоречного застосування, оскільки, як наголошував, «в одному разі метод може підходити, бути добрим, а в іншому хорошим бути не може» (Франко І. Найновіші напрямки в народознавстві / Франко І. // І. Франко. Зібрання творів : у 50 т. — К., 1986. — Т. 45. — С. 259.).

Широковекторність і багатоаспектність Франкового дослідницького погляду на фольклорні явища добре простежується в другій частині монографії, присвяченій розбору внеску вченого у вивчення системи жанрів українського фольклору. Цьому сприяє і простий, логічно структурований виклад. Кожний із 14 підрозділів цієї частини зосереджений на розкритті напрацювань ученого стосовно конкретного жанрового підрозділу народної усно-словесної традиції, характеру й природи його генеалогії, специфіки різновидів: пісень (колядок і щедрівок, веснянок, обрядової весільної поезії, билинного епосу, історичної пісенності, дум, балад, коломийок), фольклорної прози (казок, легенд, переказів, анекдотів), фольклорних паремій (прислів'їв, приказок, вітальних і побажальних формул, загадок...).

Поряд з охопленням багатой фактології, пов'язаної з діяльною участю І. Франка в процесі дослідження фольклорних жанрів, визначення й аргументації критеріальних ознак їхньої наукової диференціації, автор монографії намагається не втратити з поля зору головну ідею свого дослідження — ствердження високої науково-пізнавальної і теоретико-концептуальної сутності фольклористичних студій нашого вченого. Досить вдало, зокрема, наголошує цю тенденцію у формулах заголовків підрозділів із вмонтованими в них ключовими висловлюваннями І. Франка про той чи той жанр: «Чисте чуття радощів життя і молоді свіжої сили» — весняна обрядова поезія; «Документи народної свідомості» — історичні пісні; «Се розрізнені перлини великого намиста» — коломийки; «Зерна культурної історії та народної психології» — неказкова фольклорна проза і т. д.

Фольклористика І. Франка загалом вдало вписана дослідником у процес руху української науки про усну народну словесність, навітлена у стосунку до раніших напрацювань у різних її ділянках і того, що робилося в його час. Автор монографії резонно і з достатньою доказовістю констатує, що за розгорну-

тістю дослідницьких інтересів, науковою активністю, ерудованістю і продуктивністю І. Франко був найвизначнішою постаттю в українській фольклористиці кінця ХІХ — початку ХХ століття.

Без сумніву, І. Франкові належить величезна заслуга в прогресі української фольклористики, утвердженні її наукових засад, примноженні фактологічного й інтерпретаційного доробку та виході на широкий європейський науковий простір.

Однак в захоплених, часом надто пафосних формулюваннях, судженнях і оцінках дослідника іноді проскакують неточності, зокрема недостатнє врахування того, що вже в різних ділянках української фольклористики було зроблено до Франка. Скажімо, теза, що І. Франко «закладав підвалини молоді науки фольклористики» (с. 337), оскільки ця наука — українська і взагалі — вибудовувалася вже зі значно ранішого часу — принаймні з першої половини ХІХ століття.

Не зовсім так, що українська фольклорна проза до Франка була поза увагою дослідників і щойно він «належить до першопрохідців у складній проблемі диференціації народної оповідної прози» (с. 350). Насправді ця проблема була вже в полі уваги фольклористики «Руської трійці». Вже вона виокремлювала «казки», «легенди», «перекази», «притчі», «оповіді», «биль», «небилицю», «можебилицю», «приказочки» (анекдоти).

Докладніше варто було вписати постать І. Франка і в контексті з поза українською фольклористикою. Він не тільки досконало знав про напрацювання в цій сфері в польській, російській, чеській, німецькій та в науках інших європейських країн, але і його там знали, шанували, рецензували, згадували, покликалися на його праці. Сьогодні стосовно цієї теми вже є досить значна інформація.

Рецензована праця фіксує, розкриває смисли важливих неперехідних концептуальних досягнень фольклористики І. Франка, які зберігають евристичний, науково-інспіруючий потенціал і заслуговують подальшого студіювання. Ось лише дещо з того: неоднозначність ролі традиції у житті, функціонуванні фольклорного твору; присутність в усно-словесному репертуарі власного національного і запозиченого «чужого добра», різні способи «освоєння» останнього; поєднання давнього і новоствореного; дифузії усного і літературного начал, загального і локально-

го; жанрові видозміни, «перетікання» одного в інший; роль обдарованої особистості у фольклоротворчому процесі...

Все це і в наш час залишається потребою і не знімається з порядку денного фольклористичних студій. Вузькими місцями і в теперішній українській науці є колись започатковані І. Франком вивчення усно-словесної творчості міста, національних меншин, різних соціальних спільнот.

У непоодиноких місцях своєї праці С. Пилипчук звертає увагу на продуктивне продовження наукового пошуку І. Франка, розвиток його фольклористичних ідей та суджень в сучасних дослідженнях, наголошує на доцільності активного збагачення сучасної науки про усну народну словесність, напрацюваннями великого українського вченого.

Цікавими і повчальними в цьому сенсі є і ті штрихи дослідження, що стосуються, так би мовити, особистої дослідницької манери, поведінки, постави І. Франка в науці. Він не припиняв пошуку, пізнання, постійно вчився, визнавав наукові авторитети у фольклористиці (М. Драгоманова, О. Веселовського, О. Потебні, Т. Бенфея та ін.), хоч не в одному не погоджувався з ними, опонував їм. Виправляв і себе, повертаючись до вже раніше досліджуваного, дотримуваяся засади рухатися в дослідженні не від «теоретичних мудрувань», а від матеріалу. З глибоким розумінням і повагою ставився до доробку попередників у фольклористиці. Прикладом може бути зважене трактування «Запорожской старины» Ізмаїла Срезневського. Вже навіть після того, коли це видання було звинувачене В. Антоновичем і М. Драгомановим у фальсифікації фольклорних текстів і на його адресу пролунала різка критика М. Костомарова, І. Франко вважав заслуги І. Срезневського для українства «великими».

Словом, монографія С. Пилипчука не тільки охоплює уважним дослідницьким поглядом обширну й

багатоаспектну фактологію предмета, але й освітлює, озвучує чимало такого, що досі було в ньому непомітним, приглушеним чи навмисне затіненим і викривленим, спонукає застановитися над концептуальними теоретико-методологічними засадами й морально-етичними аспектами наукового дослідження.

У надрукованій кілька років тому статті «Фольклористика в науковій діяльності Івана Франка» я зазначив, що належне «комплексне аналітичне освітлення цієї проблеми ще попереду» (Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка. — Т. 250. Праці філологічної секції. — Львів, 2005. — С. 362). Сьогодні рецензована праця С. Пилипчука вже дає підставу говорити про поважне вирішення цієї проблеми.

Вочевидь, не в усьому з бажаною повнотою і вичерпністю, глибиною і переконливістю висвітлено задекларовану тему. Деякі такі моменти вже згадувалися. Додати б ще і потребу докладнішого представлення великої і значущої організаторської діяльності І. Франка на ниві української фольклористики, його заходів і заслуг в активізації збирацької народознавчої роботи, науковій зорієнтованості цієї роботи і підготовці відповідних виконавців, залучення кореспондентів на місцях, його ролі як промотора нагромадження і формування базового фонду автентичного фольклорного матеріалу, ініціатора й діяльного учасника підготовки видань цього матеріалу, якими й досі живиться наука про усну народну словесність. Що правда, це, можливо, тема окремого спеціального дослідження.

В головному ж монографія С. Пилипчука виконує своє завдання: вводить у дослідницьке поле і висвітлює повноту фольклористичної спадщини Івана Франка та переконливо представляє його не тільки як великого й заслуженого подвижника української науки про усну народну творчість, але й як визнаного авторитетного вченого європейського рівня в цій сфері.